

Знайомтесь: її професія – у ч и т е л ь

З досвіду словесника С.Я.Турчин (Івано-Франківськ)

Облітає з дерев потьмянілий "багрянець та золото". Усе частіше важкі сірі хмари тяжкою пеленою зависають над містом... Надовго усе затягується поволокою холодного післяпокрівського дощу. І не видно майже нічого, тільки напористе осіннє "хляп-хлюп" хвилююче насторожує тих, хто вже прокинувся. Усе обвите пеленою непевності осіннього дощавого ранку. Межею між ніччю і днем стають вервиці сонних перехожих і поміж ними –школярі, що мов зграйки відлітаючих у вирій пташок, тягнуться до школи. Не дуже й хочуть... Та йдуть щоднини, інакше бути просто не може..

*А ось іде він — **наш учитель**. Іде, ніби його зовсім тут немає: впевнений і стурбований, сповнений надій і сподівань. Його строгий і водночас ніжний погляд ширяє поверх голів, заклопотаних метушиною буднів перехожих, напівсонних дітей туди, де в освітлених класах з самого ранку вирує життя.*

*Іде до школи **зклопотаний учитель**, на устах таємнича посмішка а в голові одвічні запитання, які щодня народжуються заново: бути чи не бути? Вдасться чи не вдасться? Зрозуміють чи не зрозуміють?*

*Іде до школи **переконливий учитель**, бо знає: знову і знову робитиме добро, стверджуватиме правду, допомагатиме своїм вихованцям "вибудовувати себе", як справжній дім: правильно, надійно і якомога краще.*

*Іде до школи **щасливий учитель**. Очі світяться вірою у те, що його учні – найталановитіші, найкращі у всьому світі. Ця віра породжує любов, а любов дає нам право сподіватися на завтрашній щасливий сонячний мирний день.*

І цей учитель — Світлана Ярославівна Турчин, що працює в Українській гімназії № 1 міста Івано-Франківська.

Реформування освіти в Україні потребує зміни у конструюванні її змісту, цінність якого ставиться в залежність від того, наскільки він сприяє застосуванню методик, які формують всебічно розвинену, творчу, мислячу особистість.

Покликання літератури — через переживання, співпереживання розвивати особистість учня, його духовну сутність. З огляду на таку позицію в рекомендаціях МОН України предмет зарубіжної літератури має викладатися як мистецтво слова. Такий підхід потребує вводити принципово нові методики, які психологічно відповідали б ісуненій меті — спонукали б до ктивної діяльності внутрішні емоційно-диспозиційні структури учнів. Найоптимальнішими серед них визнано **і г р о в і** .

За переконанням психологів, у грі людину приваблює радість свободи власного “Я”. Граючись, дитина створює певну ситуацію, видимість. Це проявляється в перенесенні властивостей одних предметів на інші: паличка стає конем, стілець — машиною часу тощо. Людина добровільно, самотужки визначає або приймає правила гри. Таке самовизначення — самообмеження правилами — дає радість вольового самоподолання, неусвідомлену, але відчутну незалежність від інстинктів, чуттєвих потягів, від “природного рабства”. Напевно, ця радість впливає з самої природи людини — боротьби і єдності в ній духовного, природного і соціального. Самообмеження — самоутвердження в грі — торжество найвищого “Я — Духу” в людині, що не може не викликати позитивно забарвлених емоційних станів, адже вона (людина) уподібнюється сама собі, своєму прагненню до свободи (В.Москалець).

Гра допомагає учневі відчути свою власну особистість, своє “Я”, свої потреби, прагнення, мету, ідеал, а головне: отримуючи насолоду від мистецтва слова, жива істота, водночас, учиться гармонізувати своє “хочу” і “повинен”, готується до практичного життя, вчиться орієнтуватися у життєстверджуючих поняттях, формує справжній, характерний для світосприйняття ідеал. Особливого звучання серед відомих психолого-дидактичних набуває екзистенціальна художньо-естетична гра.

Необхідним для організації або введення в навчальну канву уроку художньо-естетичної гри є знайомство з екзистенціальними (світоглядними, смисложиттєвими) поняттями: *свобода і необхідність; воля і залежність; прекрасне, потворне й огидне; добро і зло; моральність і аморалізм; гідність і приниження; шляхетність і нищість* та інші. Без достатнього адекватного уявлення про ці поняття неможливо пережити духовно-моральний, ідейно-емоційний зміст художніх образів.

Ведучи мову про рівень компетенції учня в осягненні навчального матеріалу, що безпосередньо пов'язано із становленням і розвитком його особистості, робота передбачає: **засвоєння елементарної інформації на рівні емоційно-чуттєвої сфери — поглиблення інформаційного блоку через роботу в групах — обмін враженнями, емоціями — оформлення відчутного, пережитого в художню форму.**

Для досягнення мети п. С. Турчин визначає для себе такі завдання:

— познайомити учнів з екзистенціальними поняттями;

— надавати пріоритет суто індивідуальному, особистісному сприйманню художніх творів шляхом усвідомлення їх символів;

— заохочувати, підтримувати, схвалювати особистісне, власне судження учнів, яким би абсурдним, на перший погляд, воно не було;

— допомагати “ видобувати” особистісний відгук на нову інформацію, надавати йому потужного *резонансу*.

Орієнтуючи організацію навчального процесу на ігрову екзистенціальну насиченість, Світлана Ярославівна дотримується принципу цілісності й завершеності як у площині дидактики, так і психології та методики. Згідно з цим принципом кожна розпочата робота мусить бути викінчена, жодне ідейно-емоційне враження, яке почало формуватися, не може бути перерваним іншим до його завершення та усталення, художні образи, які є сутнісною цілісністю, не підлягають їх “ розчленуванню”. Прикладом може служити блок інформації для створення образу Старигана (Г. Маркес “ Стариган з крилами “). Робота будується за алгоритмом:

“Ах от сказав поет: “Це ангел пролетів.

Всяк гостя шанував, хоча не всі пізнали.”

” Хто ж ти, старигане, з величезними крилами?”:

- 1. Старенький дід з величезними крилами?!...*
- 2. Страховисько — жебрак?!...*
- 3. Іноземець?!...*
- 4. Ангел — сердега?!...*
- 5. Циркова звірина?!...*
- 6. Полонений голова Всесвіту, генерал з нового роду крилатих людей?!...*
- 7. Літак, яструб, диявол?!...*
- 8. Бичок, старезна курка?!....*
- 9. Божевільний?!...*
- 10. Дворняга?!....*
- 11. Хворий?!....*
- 12. Старий мандрівник?!....*
- 13. Чорна цятка?!....*

Ф

Маргарита

А

Єлена

“Для тебе я такого вже
зробила, що і зробить,
здається, вже не сила”

Ф А У С Т
С
Т

“ образ божественної ї
жінки”

“ Рокована”

Мефістофель

“Людина — тварина із тварин”

“ Я — частина цієї сили, що вічно

бажає зла, а чинить лиш добро”

читання поетичних рядків; прослуховування музичних заставок (реалізація психологічного прийому катарсису) тощо. Такий підхід до організації заняття допомагає створити відповідну ауру для подальшої роботи як багаторолевого процесу, де панує монофункціональний підхід до учня як особистості.

Світлана Ярославівна добре розуміє , що переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості передбачає індивідуально-диференційований підхід, коли в учителя на першому місці **особистість — дитина — учень**, розвиток якої має спрямовуватись засобами словесного мистецтва та педагогічної майстерності.

Найпродуктивнішою формою організації навчального процесу з використанням методу художньо-естетичної екзистенціальної гри вчитель Турчин С. Я. вважає групову роботу, яка сприяє позитивній мотивації до навчального співробітництва.

Поділ учнів на групи вона проводить за різними принципами (*колір, форма, слово, літера, стаття, предмет, герой тощо*). Організація роботи передбачає знання певних правил щодо її проведення. Кожний учень, працюючи в групі, враховує, що йому необхідно:

— ознайомитися із завданнями;

—опрацювати розділ підручника (додаткову літературу), спрямований на оволодіння певним рівнем компетенції;

- самостійно перевірити свій рівень знань, умінь та вироблених навичок;
- узгодити свої думки, дії з групою й прийти до єдиного рішення;
- презентувати обговорений проект (рішення).

Підсумками групової роботи є презентація ідеї або рішення. Представлення думки відбувається по-різному:

- про презентацію проекту повідомляє лідер;
- свою роботу (думку) може представляти кожний член групи (робота ланцюжком). Для цього необхідно :
- **дотримуватися відведеного для роботи часу;**
- **бути лаконічним, толерантним, точним.**

Така робота сприяє тому, що:

- учні сміливо висловлюють свої думки, припущення та результати досліджень;
- вчаться працювати з додатковою критичною та пізнавальною літературою вибирати узагальнювати, аналізувати;
- робити вибір та відповідати за нього;
- спільно вирішувати завдання;
- розподіляти ролі, набувати комунікативних навичок;
- працювати в команді, підтримувати один одного.

Робота в групах дає можливість використовувати ігрові інтерактивні стратегії, які сприяють активізації пізнавальних здібностей учнів як одного з проміжних факторів у розвитку особистості дитини.

Для вчителя у груповій роботі головною функцією залишається організаційна, режисерська: він будує, активізує, підтримує самостійну дослідно-пошукову діяльність учнів, а це вимагає високої професійної кваліфікації та ретельної щоразової підготовки до уроків. Майстерність педагога зосереджена в умінні вести навчально-виховний процес і одночасно залишатися поза центром уваги, даючи можливість учневі реалізуватися в ролі інтелектуального лідера, персони номер один на уроці. За словами вчителя, її робота схожа на роботу павука, який мусить встигнути сплести павутину уроку з ниток, які подають учні, але кожна із пропонованих павутинок (слово, репліка, думка) мусять на уроці жити і бути почутими тими, хто поряд, а перед усім — учителем.

Сприятлива атмосфера уроку, емоційний характер роботи, індивідуалізація процесу навчання, “дух пошуку” забезпечується в роботі п. С. Турчин такими прийомами:

— **полемічний характер викладу матеріалу (“Домбі і син”):**

I. “Маленький світ” оселі Домбі та “великий світ” вулиці за дверима:

1. “Старомодний, похмурий” будинок містера Домбі.

2. “Численна господа”.

3. “Самотній Домбі серед меблів”.

4. “Засклена кімната для сина”.

5. “Страшенно добропорядна вулиця”.

6. “Величний світ” “вуличного гаміру”.

II. “Відділ домашніх справ”.

1. “Шлюбні контракти”.

2. “Осиротілі діти”.

3. “законні родичі”.

— **інтригуючий початок уроку:**

Зранку черговий отримав анонімний лист з відчайдушним проханням— сповіддю. Вашій увазі пропонується ознайомитися із змістом листівки ... На уроці ми спробуємо розгадати її таємницю.

— **контрастне співставлення предметів(Михайло Лермонтов):**

К О Н Т Р А С Т

Домінуючих кольорів

Синій, блакитний, голубий

Вогнистий, ясний, золотий, рудий

Перлисті, білий, сивий

Темно-зелений, весняний

Станів, почуттів,

дум ліричних героїв

Печаль, туга

Нудьга

Самотність

Світова скорбота...

— розгляд проблемних запитань (“Домбі і син”):

Проблема соціалізації, самореалізації, самоствердження

Містер Домбі

- фірма — центр світу містера Домбі, навколо якого обертається Всесвіт!
- смерть дружини Фанні — “неприємність”: не зможе вигодувати, виховати спадкоємця;
- “зразкове виховання” Сина-спадкоємця, смерть;
- прокляття дочки Флорени, “низькопробної монети” (одруження, прізвисьце чоловіка...);
- “благодійний точильник” дитячих душ Поля, Баймера Рігардса;
- шлюбний контракт з красунею Едіт, яка зобов’язана народити спадкоємця фірми;
- спроба позбутися Вальтера Гея;

збагачення за рахунок підступних маніпуляцій “фінансового герцога”.

Місіс Скьютон

- збідніла стара мати, аристократка, що продає рідну дочку Едіт голові торговельного дому...’

Світська красуня Едіт

- молода вдова, збідніла аристократка, що продає свою вроду за багатство і пошану в суспільстві;
- майбутнє материнство — необхідність, головний пункт шлюбної угоди, яка не передбачає виявів почуттів до Флоренс (гнів Домбі!);
- втеча з коханцем Каркером як помста жорстокому, пихатому чоловікові, засліпленому справами фірми...

Управитель Каркер

- колишній жебрак стає помічником голови торговельного дому;
- кар’єра, становище у суспільстві як здійснення бажання помститися багатіям;

- спричиняє банкрутство фірми “Домбі і син”, нічого не привласнюючи собі;
- втеча з коханою Едіт, дружиною господаря!

Лікарі

- сімейний доктор-сноб містер Пілкінс;
- “придворний доктор” Паркер Пенс, що плутає імена і хвороби багаточисельних пацієнтів “вельможних родин”.

Проблема “батьків і дітей”

(родина, покоління, погляди, спосіб життя)

с п і л к у в а н н я — брак любові, довіри, щирості...

в и х о в а н н я — смерть через “взірцеве” придушення “природної людини”, нав’язування “зразкових поглядів” і норм поведінки...

д і т и як — засіб досягнення мети дорослих, вирішення особистих проблем, об’єкт спільної помсти за невиправдані очікування!

Поблема виховання і освіти

Молочна мамка Річардс і нянька міс Уїкем, “громадська комісія” “законних родичів”, чудова вихователька місіс Піпчін, “зразковий патеон” містера Блімбера любляче серце “живої” Фло!).

— **робота з художньою деталлю:**

“Якою деталлю (де, коли, за яких обставин?) Л. Толстой вказував вам, як читачам його творів, на причетність до однієї трагічної долі Кареніної, Вронського, Кіті?”

— **самостійний пошук учнями проблемних запитань (ситуацій) з варіантами їх вирішення:** “Хто у казці Андерсена виявляється найсильнішим?”

“Чому Герда сильніша за Снігову Королеву?”

“Порок карається чи навпаки — карає? (за романом М. Булгакова “Майстер і Маргарита”).

— **робота з опорними блок-схемами (“Домбі і син”);**

“Темно ... холодно”

“Старомодне й похмуре”

КАМІНЬ — ВОГОНЬ

В'ЯЗЕНЬ

МАРА

“Численна господа”:

“Завжди самотній” **Домбі**

1 — куховарка;

серед “темних, важких меб-

2 — економка;

лів” **батька**, сидів погляда-

3 — дворецький;

на **Сина**.

4 — покоївка;

“Засклена імната для

5 — лакей;

Сина”.

6 — молочна мамка

“Книжкова шафа, **засклена й закрита на ключ**, не допускала й гадки про якесь **ближче знайомство**”.

будинок

людина

в'язень

маленький світ

господар

мара

Гра світла і темряви

“... довга, темна і страшенно добропорядна вулиця ...”

— **робота за принципом психологічної асоціації:**

З а в д а н н я. Протлумачити речення (читацькі асоціації):

“Одісея Енея — метаморфози Троянської війни”.

— **робота з епіграфами уроку, підібраними за принципом антитези тощо.**

Вироблена вчителькою система роботи передбачає нову педагогічну етику, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, співробітництво. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (*підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіри*), зумовлює

використання діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукає до обміну думок, включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самооцінки, самопізнання. Часто такий діалог виливається у обмін монологами-роздумами, народженими під час спілкування з художнім текстом (Г. Маркес “Стариган з крилами”):

* * *

“ У своїй квіточці-веселці я зібрала всі відтінки почуттів і асоціацій, які виникла у мене під час читання небесного творуГ.Г.Маркесаю

Стариган з крилами немов Божий янгол, немов чародійна квітка, що розцвіла для спасіння сім'ї Пелайо... Дідусь на крилах весни приніс здоров'я хлопчику,... допоміг назбирати гроші для двохповерхового будинку, садочка, ферми, пістрявих суконь і лакових босоніжок....

Жовтий колір — дідусь (світло ангела) і отець Гонзаго, який вірно служив Богові.

Темно-синій - морські хвилі, що виносили на подвір'я крабів і синя форма форма поліцейського Пелайо, який очищав місто від злодіїв.

Червоний — колір меланхолійності, доброти, любові, дбайливості Елісенди.

Чорний — натовп, похмурість дощових днів, хвороба хлопчика.

Зелений - весна, одужання сина, зелені молоденькі соняшники, що проросли з ран прокаженого.

Блакитний колір: небо, з якого впав дивний старий з крилами; це простір, де літав повітряний гімнаст; це мудрість сусідки.

Оранжева радість, яку приніс ангел родині Пелайо...

Історія про жінку-навука, про втілення земної правди і суду Божого викликала у мене почуття темно-коричнового відтінку, зовсім неприємні.

Ах, якби усі твори були такі захоплюючі й наповнені божественної насолоди!”

Іванна С.

* * *

“ На зірці зображено усі барви, що відчуло моє серце, коли читала оповідання. Чому на зірці? Тому, що ангел впав на голови селянам так раптово, так несподівано, як падає зірка з неба..

Синій може означати дощ, зливу, чисте небо під відльотом ангела, колір ніжності душі ангела.

Чорний — неволя у дротяному курнику, біль від розпеченого заліза.

Жовтий — колір свічки, сонця, сяйво ангела.

Фіолетовий — мудрість, догадки сусідки.

Зелений — весняна трава, цибуля, вічно молода душа старого ангела.

Рожевий — уся гармонія постаті ангела в моїх очах, його душа, дії, допомога, терпіння, співчуття; квіти в садочку Елісекнди.

Коричнуватий — цибуля і городина, яку витоптав ангел.

Білий — колір волі, вільного повітря, легкого весняного вітру, що грається новими білосніжними пір'їнами дивного гостя...

А ви б хотіли, щоб до вас завітав цей дідуган/”

Оксана Р. .

Учні разом з учителем створюють думку, запитання, проблему. Вони разом творять урок або , точніше сказати, є співтворцями, які вчаться розрізняти добре і зле, прекрасне і огидне, гармонію й дисгармонію, порівнюючи власні (пережиті під час читання чи відчуті на уроці) почуття з почуттями героїв, вчаться пізнавати життя і художню літературу, не ототожнюючи їх, а лише зіставляючи для порівняння:

* * *

“Не дуже весела моя веселка, так само, як і той період життя старигана з крилами, коли він попав до рук людей.

...дві лінії веселки відображають той настрій і ті почуття твору... У них жахлива погода, жахливий сірий дощ. І ще... І ще жахливі обскубані й старі крила, такі величезні, що стариган навіть піднятися не зміг. Ось ці крила я і намалювала під сірою райдугою. Зовні вони старіБ сірі, обскубані, такі, якими їх бачив натовп, що приходив подивитись на “циркову звірину.

*А зсередини вони красиві, просторі, величезні, такі, яким вони були насправді ... **ангельські крила.***

*А навколо них **натовп.** Юрба різних людей: безбожників, химерних хворих ..., військових... Що йому до них, лише б не кидалися недоїдками, сміттям, камінням, не таврували розпеченим залізом, не пекли зацікавленими поглядами, не ставили ... свічок.**Що йому до них?** Він усе*

приймає з ангельським терпінням, але не може зрозуміти, чому люди такі дивні!

Століттями чекають вищої сили — ангела, духа, а коли він приходить до них, то ... принижують..., тримають у курнику..., не помічаючи того, що він допомагає їм і кожному дає те, чого вони насправді хочуть найбільше (сліпому — зуби, паралітику — гроші, прокаженому — соняхи...).

Чому вони такі жорстокі, немов лапутяни з літнаючого острова?... А потім він полетить, і люди будуть дивуватися, чому ж він покинув їх і знову будуть чекати ангела. Вони не помічають своєї жорстокості й байдужості!

***Він** — ангел чи просто стариган з крилами зник чорною цяткою, але його можже побачити кожен, якщо захоче”.*

Христина Ж.

* * *

*“**Я** намалювала старигана з крилами такого, якого хотіла сама ачити, а не такого , яким його описав автор: беззубого, лисого, відлюдькуватого... Мій ангел усміхненийБ з розправленими крилами, з великою білою бородою та довгим пишним волоссям. Він хоче бути на небі, ширяти в хмарах, бути вільним ... від цікавих людей.*

Бідні маленькі квіточки, від яких летить ангел символізують жорстоких бідних душею і почуттям людей, які не мають друзів (квіти ростуть по-одному). Але якщо вони зміняться, то біля них виростуть інші — добрі і появляться ангели”.

Валерія Ф

* * *

“Ви можете побачити ... ангела, який з’явився із інших світів допомогти нашому ...

Ніжність і доброта ангела зображена в блакитно-рожевих тонах. Хоча дідуган був потворний, хворий, а душу мав чисту і світлу...Як часто ми зневажаємо людей не красивих, хворих, не таких розумних, а може їхнє серце червоніше, ніж наше, можливо, в ньому більше співчуття, розуміння, доброти, ніжності ... Тому отаких “ми” можемо зобразити тільки чорними кольорами темряви, бруду, зневаги, заздрощів...

Це відбивають і 2 крила людської вдачі: одне — світле і ніжне, друге — мутне і брудне. Ніколи вони не перетнуться .., хіба що в польоті торкнуться одне одного на мить.

На другому малюнку зображена Елісенда, жінка добра, співчутлива ... і невдячна. За всі даровані ангелом багатства вона лише дозволила жити йому в курнику, а потім — в будинку, без кінця нарікаючи на бідолоашного криланя.

Та це ще можна зрозуміти: гарна господиня завжди дбає про свій дім, і не пустить в нього якогось бомжса ... Елісенда, як могла, дбала про гостя: замітала, мила курник хлоркою, готувала баклажанну кашу ...

Може до неї ще колись завітає цей дивний знайомий...”

Оксана Р.

Основним у роботі п. Турчин є особистість учня, який відчуває себе співавтором уроку-діалогу, на якому вчитель і учень дискутують як рівні. У процесі такої роботи Світлана Ярославівна висловлює свою думку, якою правильною й либокою вона не була би, не безапеляційним, категоричним, а конвенціональним тоном, з позиції: “ я думаю”, “ мені здається”, “ мабуть ми не помилимося”, “ мене тішить хвилює”, “ я вірю”, “ мені приємно доручити” тощо, чого вимагає від своїх учнів. Таке спілкування само по собі визнає і передбачає право співбесідників на особистісне ставлення до того, про що йдеться, і цим стимулює їх до активного власного мислення та емоційного ставлення до даного матеріалу, тобто до пошуків особистісного духовного змісту в художніх творах, які вивчаються за програмою.

Згідно з відомими закономірностями психології спілкування, емоційне ставлення особи до предмета, що обговорюється, передається співбесідникам не лише через зміст мовлення, але й посередництвом інтонацій голосу, міміки, пантоміми. П. С. Турчин спілкується з учнями емоційно, активно передає своє небайдуже ставлення до предмета розмови на уроці та учнів до обговорюваного предмета. Особливо важливу роль це відіграє на початку вивчення твору, у період підготовки до сприйняття, адже знайомить з ним інших, пробуджує первинний інтерес до нього:

“ 15 жовтня. Акорди осені звучать, зачаровують... І раптом — відчуття незбагненої туги ... Мимоволі рятівним поглядом — у небо ...

Хмарки небесні, одвіку мандровані!

Синню вогнистою, ниттю перлистою

Ви, як і я, на вигнання роковані,

Линете з любої півночі млистої

Боже, який знайомий голос! Чий? Звідки?

Самотній, парус ген біліє

В морськiм блакитнiм туманi.

Що вiн знайти в чужинi мрiє,

Що в рiднiй кинув сторони?

Чуєте? Наближаються кроки... З хмаринки з'являється самотній мандрiвник....

Над ним струмок яснiш лазурi,

День золотий над ним встає,

А вiн мятежний, прагне бурi,

Неначе в бурi спокiй є.

Тривожить бунтiвний дух пронизливого, магнетичного погляду. Заспокоює дружнє вiтання крилатої душi...

— Хто ви?

— Нi, я не Байрон, iнший я

Обранець, людям ще не знаний,

Як вiн, мандрiвець, свiтом гнаний,

Та руська лиш душа моя.

— Що ж бо вас гонить? Чи долi призначення?

Заздрiсть таємная? Злоба неприхована?

Може, за злочин нема вам пробачення?

Може, вiд друзiв вам зрада вготована?" – так розпочинається знайомство на уроцi в учителя Турчин С.Я.

Дискутуючи з приводу художнiх образiв-символiв, словесник не прагне привести всiх учнiв до єдиної думки. Важливою, за переконанням Свiтлани Ярославiвни, є робота над створенням власного враження вiд твору, порiвнюючи його з iншими враженнями i цим самим збагачуючи свiй свiтогляд. Учитель вважає, що в лiтературi, художньому творi не може бути зрозумiлим усе. Якщо це станеться, то твiр втратить свою таємничiсть, а значить — цiкавiсть, вiдтак — актуальнiсть, потрiбнiсть. Принципово важливим є прагнення створити на уроцi атмосферу, коли не все ще вирiшено, коли залишається мiсце для думки, що “ бурлить”, коли у чень сам захоче

повернутися до прочитаної книги. Досягнути цього допомагають уроки з відкритим фіналом, які домінують у практиці талановитого педагога.